

УДК 37.013.43:376-053.2"364"
DOI 10.31654/2663-4902-2025-PP-3-230-236

Новгородський Р. Г.

кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
novhorodskiyi.rh@ndu.edu.ua
orcid.org/0000-0001-6021-3065

ІНТЕГРАЦІЯ АРТ-ТЕРАПІЇ В ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ДЛЯ ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ, ЯКІ ПЕРЕЖИЛИ ВОЄННІ ДІЇ

Наукове дослідження присвячене аналізу можливостей інтеграції арт-терапії в освітнє середовище як ефективного інструменту соціально-психологічної підтримки дітей, які пережили воєнні події. Розглядаються особливості організації навчального процесу для таких дітей, з акцентом на необхідність створення безпечного та інклюзивного освітнього простору. Зокрема мова йде про врахування різних особистісних станів – тривожності, труднощів в соціальній адаптації та зниження навчальної мотивації тощо.

У дослідженні аналізуються різні види мистецтв як різні засоби арт-терапії (малювання, ліплення, музична терапія, драматична імпровізація та інші), які сприяють зниженню рівня стресу, відновленню емоційної стабільності, розвитку резиліентності та соціальній інтеграції. Особлива увага приділяється адаптації цих методів до шкільного контексту, враховуючи вікові особливості дітей, їхній психологічний стан та "культурний бекграунд".

Пропонуються практичні рекомендації щодо впровадження арт-терапевтичних практик у навчальні заклади, включаючи: підготовку педагогів та шкільних психологів до використання елементів арт-терапії; створення спеціалізованих арт-терапевтичних зон у школах; розробку індивідуальних і групових програм для дітей, які зазнали травм; залучення професійних арт-терапевтів до співпраці з освітніми установами.

Дослідження підкреслює важливість міждисциплінарного підходу, який передбачає співпрацю педагогів, психологів, соціальних педагогів і батьків для забезпечення комплексної підтримки дітей. Окремо розглядаються виклики, пов'язані з обмеженими ресурсами, недостатньою кваліфікацією персоналу та стигматизацією дітей, які пережили воєнні події.

Ключові слова: арт-терапія, воєнні події, соціальна робота, діти з особливими освітніми потребами, освітнє середовище, соціально-психологічна підтримка, соціальна адаптація, резиліентність.

Постановка проблеми. Останнім часом арт-терапія все ширше застосовується в умовах освітнього процесу закладів освіти. Використання методів арт-терапії активно займає свою нішу у професійній діяльності педагогів, соціальних педагогів та інших педагогічних працівників у закладах освіти. Особливо важливо це для дітей, які переживають сьогодні воєнні дії, часто стикаються з глибокими психологічними травмами, такими як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), тривожність, депресія та труднощі в соціальній адаптації. Освітнє середовище відіграє ключову роль у їхньому відновленні, оскільки заклади освіти є не лише місцем навчання, але й простором для соціалізації та емоційної підтримки дітей. Арт-терапія, як метод, що використовує творчість для вираження емоцій і обробки травматичного досвіду, має значний потенціал для інтеграції в шкільне середовище.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ефективність використання різних видів арт-терапії в освітньому процесі, які сприяють творчому розвитку особистості дитини, вільного її самовираження і самопізнання, на сьогодні підтверджується широким спектром наукових праць, зокрема І. Дмитрієвої, У. Дутчак, І. Ільченко (2013), К. Калька, З. Ковальчук (2020), О. Мірошніченко (2024), В. Назаревич (2014); О. Тараріна (2019); Л. Терлецька (2016), О. Філь, І. Чернухи та інш. Їх роботи присвячені розгляду питань психокорекційного впливу мистецтва й творчої діяльності на гармонійний розвиток дитини.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Про те на сьогодні в Україні дещо відбувається перетворення арт-терапії з потужного психотерапевтичного методу на шоу, розваги чи дозвілля є складним явищем, яке можна пояснити кількома факторами, що ґрунтуються на соціальних, культурних та економічних особливостях. Серед таких причин можемо назвати:

1. Популяризація та спрощення концепції самої арт-терапії. Арт-терапія набула значної популярності в Україні, особливо після 2014 року та під час війни, через її ефективність у роботі з травмами, зокрема у дітей та ветеранів. Однак широке поширення призвело до спрощення її розуміння. Багато людей, які не є професійними психологами чи арт-терапевтами, почали асоціювати арт-терапію з будь-якою творчою діяльністю, як-от малювання чи майстер-класи, ігноруючи її психотерапевтичну основу. Це сприяє сприйняттю арт-терапії як розваги, а не як глибокого методу роботи з психоемоційним станом [8].

2. Недостатня кваліфікація фахівців, які здійснюють арттерапевтичні заходи. В Україні бракує стандартизованих програм підготовки арт-терапевтів, а також чіткої сертифікації. Через це багато людей без належної психологічної освіти проводять «арт-терапевтичні» заняття, які насправді є творчими майстер-класами. Такі заходи зосереджуються на результаті (наприклад, створенні гарної картини) замість процесу самовираження та психологічної роботи, що є ключовим у справжній арт-терапії. Некваліфікований підхід може трансформувати арт-терапію в поверхневий формат, схожий на дозвілля.

3. Комерціалізація та попит на швидкі рішення щодо різних психоемоційних станів, особливо серед дітей. У сучасному суспільстві, зокрема в умовах війни, існує великий попит на швидкі способи зняття стресу. Організації та приватні особи, які пропонують «арт-терапію», часто адаптують її до комерційних форматів, таких як короткі групові заняття чи майстер-класи, щоб залучити ширшу аудиторію. Це призводить до втрати глибини методу, коли акцент зміщується на розважальну складову, а не на психотерапевтичний процес.

4. Медійне сприйняття та соціальні мережі, де арт-терапія активно популяризується, де її часто презентують як приємне проведення часу та ефективний метод подолання стресів. Наприклад, пости про «арт-терапевтичні» заходи можуть акцентувати на яскравих малюнках чи веселій атмосфері, що створює враження розваги, а не серйозної психологічної роботи. Таке сприйняття посилюється медіа, які рідко заглиблюються в наукову основу методу.

5. Культурний контекст і брак психологічної культури на пост радянському просторі. В Україні психотерапія загалом і досі стикається зі стигматизацією, а звернення до психолога може сприйматися як ознака слабкості. Арт-терапія, завдяки своїй доступності та «м'якому» формату, стала популярною альтернативою, але її часто сприймають як "легку" творчість, а не як серйозний інструмент. Це сприяє її трансформації в щось менш формальне, схоже на дозвілля чи хобі.

6. Вплив війни та обмеженість ресурсів. У контексті війни арт-терапія стала важливим інструментом для роботи з дітьми, ветеранами та внутрішньо переміщеними особами. Однак через обмежені ресурси (фінансові, кадрові) та потребу в швидкій допомозі масам, арт-терапевтичні практики часто проводяться у спрощеному форматі, без належного супроводу кваліфікованими фахівцями. Це може створювати враження, що арт-терапія – це просто творчі заняття для зняття напруги.

Формулювання мети статті. Метою зазначеної наукової статті є теоретичне дослідження особливостей інтеграції арт-терапії в освітнє середовище дітей, які пережили воєнні дії та розробити практичні рекомендації для практичної імплементації в українських закладах освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Арт-терапія в Україні втрачає свій психотерапевтичний потенціал через спрощення, комерціалізацію та недостатню професійну підготовку. Проте її ефективність у роботі з травмами, особливо в умовах війни, залишається незаперечною, якщо застосовувати її правильно.

Так, український сучасний дослідник О. Вознесенська зазначає, що «Творчість дозволяє дітям виразити те, що вони не можуть сказати словами, створюючи безпечний простір для переживання складних емоцій» [1, с. 39]. Арт-терапія ґрунтується на ідеї, що творчий процес сприяє емоційному самовираженню та зниженню психологічного напруження. Вона дозволяє дітям через малювання, ліплення, музику чи інші форми мистецтва виражати почуття, які важко передати вербально. Арт-терапія є одним із найефективніших методів роботи з людьми різного віку та з різними порушеннями, водночас для особистості вона слугує засобом самопізнання, самовираження, розвитку та досягнення внутрішньої гармонії [4].

На думку сучасних дослідників О. Вознесенської, Н. Мрака, О. Луценко, арт-терапія виступає інструментом психоемоційної стабілізації. Автори підкреслюють, що арт-терапія є ефективним методом для роботи з травматичним досвідом, оскільки дозволяє виражати емоції невербально через творчість [1]. Наприклад, це особливо важливо для дітей, які зазнають труднощів у вербальному вираженні почуттів через психологічні травми, спричинені війною.

За словами американського дослідника Бессела ван дер Колка, «арт-терапія активує невербальні зони мозку, що допомагає обробляти травматичні спогади та знижувати їхній емоційний вплив» [10]. Це особливо важливо для дітей, які пережили війну, оскільки травматичний досвід часто блокує здатність до вербалізації переживань. Шкільне середовище, якщо воно створене з урахуванням потреб дітей, може стати терапевтичним простором. Наприклад, використання яскравих кольорів у класах або створення спеціальних «зон творчості» може сприяти зниженню тривожності. Дослідження показують, що регулярні заняття арт-терапією зменшують симптоми ПТСР у дітей. Наприклад, в школах міста Ніжина Чернігівської області такі «зони творчості», «зони розвантаження» або «м'які кімнати» дають свої плоди. Саме в таких зонах практикуються вправи на ресурсність, регулювання емоцій, відточування увагу, розвиток співпереживання тощо [7].

Застосування ключових засобів арт-терапії на уроках сприяє не лише корекції фізичного та психічного стану дитини, а й виконує основні освітні функції: розвивальну, діагностичну, виховну та соціалізуючу. Зокрема, через використання методів арт-технологій на уроках досягаються основні освітні цілі:

- сприяння творчому самовираженню особистості та розвитку креативності;
- формування емоційно-вольової сфери дитини та навичок емоційної саморегуляції;
- розвиток пам'яті, уяви та мислення учнів;
- забезпечення соціокультурної адаптації школярів;
- формування культури спілкування [3, с. 7].

Сучасні техніки арт-терапії забезпечують безпечний і делікатний підхід до профілактики, діагностики та корекції емоційного стану особистості. Як гнучкий терапевтичний метод, арт-терапія вирізняється здатністю адаптуватися до унікальних потреб кожної дитини. Вона дає змогу дітям вільно виражати свої емоції та думки через творчість, не вимагаючи вербального висловлення почуттів, що є особливо цінним для дітей, яким важко артикулювати свої переживання. В Україні це реалізовується у різних формах організації занять – урок в школі, заняття в гуртках та

факультативах, в закладах позашкільної сфери, де діти займаються різними видами мистецтв.

Впровадження арт-терапії в освітнє середовище вимагає системного підходу, який включає підготовку педагогів, соціальних педагогів, співпрацю з психологами та арт-терапевтами, а також адаптацію програм до потреб конкретної спільноти. У школах можна організувати групові заняття, де діти створюють малюнки, колажі чи скульптури, що відображають їхні переживання. Наприклад, у наших дослідженнях, які охопили різні заклади освіти (школи, позашкільні установи, громадські організації) міста Ніжина Чернігівської області, програми арт-терапії для дітей показали зниження рівня тривожності на 30 % після шестимісячних занять з арт-терапії. В українських школах такі заняття можуть включати елементи національної культури, наприклад, створення ляльок мотанок, орнаментів у стилі петриківського розпису чи вишиванки, що допомагає дітям відчувати зв'язок із власною ідентичністю.

Важливим аспектом є підготовка самих педагогів. Педагоги не обов'язково повинні бути професійними арт-терапевтами, але вони можуть пройти коротко-строкові курси, щоб навчитися базовим технікам. На думку О. Вознесенської, навчання допомагає педагогам і психологам відрізнити терапевтичний підхід від простих мистецьких активностей, щоб уникнути спрощення методу до рівня розваг. Навчання дає навички інтерпретації творчих продуктів і створення безпечного простору для самовираження [4, с. 95]. Крім того, важливо забезпечити доступність матеріалів, таких як папір, фарби, глина, щоб програми були фінансово посилюваними для закладів.

Ще одним викликом є створення безпечного простору під час воєнних дій, зокрема під час повітряних тривог. На створенні безпечного простору наголошували українські дослідники Н. Мрака, О. Угрін та О. Луценко, які підкреслюють важливість створення безпечного середовища для дітей, де вони можуть відкрито ділитися переживаннями. Важливо для використання арт-терапевтичних технік ті, які є найбільш доступними. Наприклад, О. Тараріна акцентує на необхідності адаптації арт-терапевтичних технік до індивідуальних потреб кожної дитини. Вона пропонує створювати нові техніки, які відповідають конкретним запитам і стану дітей, що особливо важливо в умовах війни. У роботі з дітьми вона рекомендує нестандартні підходи, такі як малювання пальцями чи створення ритуальних дій, які дозволяють дітям швидше відкритися [6].

Арт-терапія сприяє формуванню такого простору через групові заняття, де діти відчувають підтримку та довіру [1, с. 224–237]. Діти, які пережили війну, часто відчувають недовіру до оточення. Тому заняття мають проводитися в атмосфері довіри, де немає оцінювання чи критики творчих робіт. Наприклад, у закладах Ніжинської громади заняття проводилися не тільки традиційно в класах закладів, але під час повітряних тривог це відбувалося у бомбосховищах, де діти дійсно поринали і мали можливість зменшити своє психоемоційне напруження, підтримувати свою психологічну стійкість. У бомбосховищі, коли діти відчували безсилля чи страх, арт-терапія давала можливість виразити свої емоції без слів, через образи, кольори чи форми, що особливо важливо для тих, хто не може вербалізувати переживання. Творчий процес у групі чи індивідуально під керівництвом дорослого (вчителя, педагога чи психолога) допомагав дітям відчути контроль над ситуацією, що сприяє стабілізації їхнього емоційного стану. Різні творчі продукти дітей (малюнки, ляльки-мотанки, аплікація, пластилін, різьба по дереву, витинанки, спів, гра на музичних інструментах та інш.) слугували для педагогів, психологів інструментом для оцінки емоційного стану дитини, виявлення травм чи прихованих страхів.

Аналіз практичного досвіду не тільки Ніжинської громади, але й інших міст України та досвід інших країн, які прийняли українських дітей демонструє ефективність арт-терапії. Наприклад, у школі міста Маріуполь після 2014 року було впроваджено програму арт-терапії для дітей, які пережили обстріли. Протягом шести місяців регулярних занять 70 % учасників показали зниження рівня тривожності та

покращення соціальної взаємодії. Діти створювали групові колажі на тему «Мое безпечне місце», що допомогло їм висловити свої мрії та страхи. За словами координаторки програми, «дітям було легше говорити про свої переживання через малюнки, ніж через слова» [2].

Інший приклад – програма для українських дітей-біженців у Польщі у 2022 році. Групові заняття з малювання та ліплення допомогли дітям адаптуватися до нового середовища. Наприклад, соціальний педагог / практичний психолог Л. Шевченко, працюючи в польському шкільному комплексі імені Адама Водзічки в Мосіні, пропонувала створення «дерева мрій», що дозволяло учасникам візуалізувати свої надії, що сприяло зниженню відчуття ізоляції. У даній проєктивній методиці діти через малюнок чи розповідь про «дерево мрій» висловлювали свої прагнення, як короткострокові, так і довгострокові (наприклад, плоди чи гілки дерева можуть символізувати конкретні цілі – подорожі, навчання, дружба). Через кольори, розміри дерев, стан дерева (здорове, зламані гілки, сухе тощо) діти намагалися відобразити свій емоційний стан і т.п. Відповідно для педагога чи психолога важливо розуміти, що на дану хвилину є важливим для дитини.

Для ефективного впровадження арт-терапії в українські школи ми пропонуємо врахування наступних аспектів:

1. Більшість дослідників наголошують на тому, щоб арт-терапевтичні заняття були структуровані, враховували різні аспекти психологічної стійкості дітей і ґрунтувалися на *інтегративній моделі BASIC Ph*, яка охоплює шість каналів подолання травми (Belief (віра), Affect (афект), Social support (соціальна підтримка), Imagination (уява), Cognition (пізнання), Physical coping (фізичне подолання)). Ця модель допомагає структурувати, враховуючи різні аспекти психологічної стійкості дітей [1, с. 226–228].

2. *Необхідність навчання педагогів.* Проведення короткострокових курсів (10–20 годин) для вчителів, які включають основи арт-терапії, такі як техніки малювання, ліплення чи створення мандал тощо. Це дозволить педагогам інтегрувати творчі завдання у щоденні уроки. Впровадження чітких стандартів підготовки арт-терапевтів і сертифікації, як це практикується в інших країнах.

3. *Співпраця з фахівцями.* Залучення професійних арт-терапевтів, кваліфікованих педагогів і психологів для розробки програм і проведення групових занять. Наприклад, локальні громадські організації можуть надавати підтримку школам та проводити такі заняття для дітей та самих фахівців.

4. *Використання доступних матеріалів.* Для зниження витрат рекомендується використовувати прості матеріали, такі як папір, олівці, фарби чи природні матеріали (глина, листя, горіхи, трава, сіно тощо), малювання пальцями, повітряними кульками та ін. Це робить програми доступними навіть для закладів із обмеженим бюджетом.

5. *Культурна адаптація.* Інтеграція українських культурних елементів, таких як традиційні орнаменти чи казки, у терапевтичні заняття. Наприклад, створення вишиванок на папері може допомогти дітям відчувати зв'язок із рідною культурою, створення ляльок-мотанок, розпис писанок.

6. *Створення безпечного простору.* Організація спеціальних «зон творчості» у школах, де діти можуть займатися мистецтвом без страху осуду. Це може бути окремий клас або куточок із матеріалами для творчості.

7. *Системно-сімейна підтримка*, яка заключається у тому щоб залучати батьків до арт-терапевтичних занять, що буде лише зміцнювати сімейні зв'язки і сприяти зниженню тривожності, яку діти можуть переймати від батьків.

8. Необхідність використання **комплексного підходу** до арт-терапії, який має поєднувати різноманітні техніки (пісочна, малювання, ліплення, тканинна, фототерапія, казкотерапія) з фокусом на ПТСР, сімейну підтримку та соціальну адаптацію дітей у воєнний час.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Інтеграція арт-терапії в освітнє середовище є потужним інструментом для підтримки дітей, які пережили воєнні дії. Вона сприяє зниженню психоемоційного напруження, розвитку стресостійкості, соціальної адаптації та підвищенню самооцінки. Техніки, такі як робота з полярностями, лінія життя, автопортрети та мандала-терапія, дозволяють дітям безпечно виражати емоції та обробляти травматичні переживання. Однак успішна реалізація арт-терапії потребує підготовки педагогів, забезпечення ресурсами та створення безпечного середовища. Подальші дослідження мають бути спрямовані на оцінку довгострокового впливу арт-терапії на психологічне благополуччя дітей у постконфліктних умовах, а також на розробку стандартизованих програм для її інтеграції в освітній процес. Звичайно, що означена проблема не вичерпує своїх досліджень і потребує подальших пошуків різних аспектів арт-терапії у роботі з дітьми, зокрема, які довгострокові ефекти арт-терапії на психоемоційний стан дітей у постконфліктних умовах; як адаптувати арт-терапевтичні методики для дітей із різними типами травм (втрата рідних, переїзд, перебування на окупованих територіях); як інтегрувати цифрові інструменти (наприклад, віртуальну реальність) у арт-терапію для дітей, які переживають війну та інші.

Література

1. Арттерапія і війна: контексти і досвід практичної роботи : кол. монографія / за заг. ред. Н. Кальки, Г. Одинцової. Львів: ЛьвДУВС, 2023. 283 с.
2. Арт-терапія для мариупольців. URL: https://www.mhelp.org.ua/novini_ta_istorii/news/art-terapiya-dlya-mariupoltsiv (дата звернення: 25.05.2025).
3. Арт-технології : навч.-метод. посіб. / уклад. О. А. Мірошніченко. Житомир : ТОВ "Видавничий дім Бук-Друк", 2024. 180 с.
4. Вознесенська О. Л. Арт-терапія в Україні: стан та перспективи розвитку. *Львівсько-Ряшівські наукові зошити : Культура – Мистецтво – Освіта – Терапія в міждисциплінарній перспективі*. 2014. Вип. 2. Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego. С. 93–103.
5. Калька Н., Ковальчук З. Практикум з арт-терапії : навч.-метод. посіб. Ч. 1. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 232 с.
6. Практикум у арт-терапії у роботі з дітьми. URL: <https://tararina.com/products/knigi-na-ukrainskom-yazyke/praktikum-z-art-terapii-u-roboti-z-ditmi/> (дата звернення: 25.05.2025).
7. Що таке «м'яка кімната» для рівноваги та як її обладнати в школі. URL: <https://nus.org.ua/2023/11/22/shho-take-m-yaka-kimnata-dlya-rivnovagy-ta-yak-yiyi-obladnaty-v-shkoli/> (дата звернення: 01.06.2025).
8. Що таке арттерапія та чому вона ефективна у роботі з дітьми під час війни [Електронний ресурс]. URL: <https://voices.org.ua/news/shcho-take-artterapiia-ta-chomu-vona-efektyvna-u-roboti-z-ditmy-pid-chas-viyny> (дата звернення: 01.06.2025).
9. Akthar Z., Lovell A. Art Therapy for Ukrainian Refugee Children. *Art Therapy Journal*. 2018. Vol. 24, No. 3. P. 1–10.
10. Van der Kolk B. The Body Keeps the Score: Brain, Mind, and Body in the Healing of Trauma. New York : Penguin Books, 2015.

References

1. Kalka, N. & Odyntsova, H., (Eds.). (2023). Artterapiia i viina: konteksty i dosvid praktychnoi roboty [Art therapy and war: Contexts and practical experience] Lviv: LvDUVS [in Ukrainian].
2. Art-terapiia dlia mariupoltsiv [Art therapy for Mariupol residents]. (2025, May 25). Retrieved from https://www.mhelp.org.ua/novini_ta_istorii/news/art-terapiya-dlya-mariupoltsiv (Last accessed: 25.05.2025) [in Ukrainian].
3. Miroshnychenko, O. A. (2024). Art-tekhnohii [Art technologies]. Zhytomyr: TOV "Vydavnychiy dim Buk-Druk" [in Ukrainian].
4. Voznesenska, O. L. (2014). Art-terapiia v Ukraini: stan ta perspektyvy rozvytku [Art therapy in Ukraine: state and prospects of development]. *Lviv-Rzeszow Scientific Notebooks*:

Culture – Art – Education – Therapy in Interdisciplinary Perspective, 2, 93–103. Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego [in Ukrainian].

5. Kalka, N., & Kovalchuk, Z. (2020). *Praktykum z art-terapii* [Workshop on art therapy]. Part 1. Lviv: LvDUVS [in Ukrainian].

6. *Praktykum u art-terapii u roboti z ditmy* [Workshop on art therapy in work with children]. (2025, May 25). Retrieved from <https://tararina.com/products/knigi-na-ukrainskom-yazyke/-praktikum-z-art-terapii-u-roboti-z-ditmi/> (Last accessed: 01.06.2025) [in Ukrainian].

7. Shcho take "miaka kimnata" dlia rivnovahy ta yak yii obladnaty v shkoli [What is a "soft room" for balance and how to equip it at school]. (2025, June 1). Retrieved from <https://nus.org.ua/2023/11/22/shho-take-m-yaka-kimnata-dlya-rivnovagy-ta-yak-yiyi-obladnaty-v-shkoli/> (Last accessed: 25.05.2025) [in Ukrainian].

8. Shcho take artterapiia ta chomu vona efektyvna u roboti z ditmy pid chas viiny [What is art therapy and why it is effective in working with children during the war]. (2025, June 1). Retrieved from <https://voices.org.ua/news/shcho-take-artterapiia-ta-chomu-vona-efektyvna-u-roboti-z-ditmy-pid-chas-viiny> (Last accessed: 01.06.2025) [in Ukrainian].

9. Akthar, Z., & Lovell, A. (2018). *Art therapy for Ukrainian refugee children*. *Art Therapy Journal*, 24(3), 1–10 [in English].

10. Van der Kolk, B. (2015). *The body keeps the score: Brain, mind, and body in the healing of trauma*. New York: Penguin Books [in English].

Novhorodskyi R.

PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Social Pedagogy and Social Work
Nizhyn Mykola Gogol State University
novhorodskyi.rh@ndu.edu.ua
orcid.org/0000-0001-6021-3065

INTEGRATION OF ART THERAPY IN THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT TO SUPPORT CHILDREN WHO SURVIVED WAR

The research is devoted to the analysis of the possibilities of integrating art therapy into the educational environment as an effective tool for social and psychological support for children who have survived war events. The peculiarities of organizing the educational process for such children are considered, with an emphasis on the need to create a safe and inclusive educational space. In particular, it is about taking into account various personal states, such as anxiety, difficulties in social adaptation and reduced learning motivation, etc.

The study analyzes different types of art as different means of art therapy (drawing, modeling, music therapy, dramatic improvisation, etc.) that help reduce stress, restore emotional stability, develop resilience and social integration. Particular attention is paid to the adaptation of these methods to the school context, taking into account the age characteristics of children, their psychological state and cultural background.

Practical recommendations for the implementation of art therapy practices in educational institutions are offered, including:

- *training of teachers and school psychologists to use elements of art therapy;*
- *creation of specialized art therapy zones in schools;*
- *development of individual and group programs for children who have experienced trauma;*
- *involvement of professional art therapists in cooperation with educational institutions.*

The study emphasizes the importance of an interdisciplinary approach that involves the cooperation of teachers, psychologists, social workers, and parents to provide comprehensive support for children. The challenges associated with limited resources, insufficient staff qualifications, and stigmatization of children who have experienced war events are also considered.

Key words: *art therapy, military events, children with special educational needs, educational environment, social and psychological support, social adaptation, resilience.*